

Ἀρχιμ. ΑΝΔΡΕΑΣ ΝΑΝΑΚΗΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ
ΓΕΝΟΣ
ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

Ἐκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ»
ΚΑΤΕΡΙΝΗ

Τίτλος βιβλίου:

«Ἐκκλησία Γένος Ἑλληνισμός»

Συγγραφέας: Ἀρχιμ. Ἀνδρέας Νανάκης

© «ΤΕΡΤΙΟΣ»

ISBN: 960-7297-69-5

Ἐπιμελητής ἐκδόσεως: Γιάννης Κ. Παπαχρόνης

Ἔκδοση 1η: Ὀκτώβριος 1993

Ἐκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ» Κων/νος Δ. Παπαγιαννούλης

Κολινδρού 8, 60100 Κατερίνη. Τηλ. 0351-22.098 καί FAX

Παραγγελίες Ἀθηνῶν: Τ.Θ. 14014, 11501 Ἀμπελόκηποι

Τηλ. 01-77.10.609 (κα Βουρβαχάκη)

Φωτοστοιχειοθεσία — Ἐκτύπωση Ὀφσετ «ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΙΚΗ»
Ἀχελώου 6 — Τηλ. (031) 542.940 - 522.503 — ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Π. Γιαννούλης - Κ. Τσολερίδης

Ο ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΙΩΑΚΕΙΜ Ο Γ'.

Ένας από τούς μεγαλύτερους Πατριάρχες όλων τών εποχών υπήρξε ο Ίωακείμ ο Γ'.

Ο Ίωακείμ πατριάρχευσε δύο φορές. Η πρώτη του πατριαρχεία (1878-1884), συμπίπτει μέ τήν περίοδο τής μεγάλης πνευματικῆς, πολιτιστικῆς καί οικονομικῆς ἀκμῆς τοῦ Γένους μας στά ὄρια τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ ἑλληνισμός στά χρόνια αὐτά, καί ὡς τή μικρασιατική καταστροφή τοῦ 1922, συγκροτεῖ στόν χῶρο τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς μιά μεγάλη καί ὑπολογίσιμη δύναμη. Ἀναζήτησαν γι' αὐτό οἱ λογάδες καί οἱ προύχοντες τοῦ Γένους μας, ἓνα νέο καί δυναμικό Πατριάρχη μέ τή βοήθεια τοῦ ὁποίου θά μπορούσαν νά παρέμβουν στίς δομές διοίκησης τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας οἱ ὁποῖες βρίσκονταν στή δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Πατριάρχης ὡς ἐθνάρχης μέ τήν περί αὐτόν Ἁγία καί Ἱερά Σύνοδο εἶχε στή δικαιοδοσία του ὄχι μόνο τήν ἐκκλησιαστική ὀργάνωση καί εὐθύνη τοῦ Γένους μας, ἀλλά καί τή ρύθμιση τῶν πολιτικῶν ζητημάτων τῶν ὁμογενῶν καί ὁμοθρήσκων του.

Ἐκπαίδευση, κοινωνική πρόνοια, γάμοι, διαζύγια, διαθήκες, κληρονομικές ὑποθέσεις ἦταν ζητήματα πού ρυθμίζονταν ἀπό τόν Πατριάρχη καί τούς Μητροπολίτες πού ἡ πατριαρχική Σύνοδος ἐξέλεγε καί ἐγκαθιστοῦσε στήν ἐπικράτεια τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ ἱεράρχες μαζί με τούς δημογέροντες τῶν ἐπαρχιῶν τους διαπραγματεύονταν καί διευθετοῦσαν, ὡς τοπικοί ἐθνάρχες, τά ἐκκλησιαστικά καί πολιτικά ζητήματα τῶν ὁμογενῶν τους.

Στό πρόσωπο τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ' οἱ προύχοντες καί οἱ λογάδες τοῦ Γένους μας βρῆκαν τόν Πατριάρχη ὁ ὁποῖος θά λειτουργοῦσε πραγματικά τούς Γενικούς Κανονισμούς τοῦ 1856, θά ἔδινε στό ὄργανο τῶν Δύο Σωμάτων, ὅπου μετεῖχαν 4 ἀρχιερεῖς καί 8 λαϊκοί, οὐσιαστικές ἀρμοδιότητες καί θά δημιουργοῦσε τίς προϋποθέσεις γιά μιὰ οὐσιαστική συμμετοχή τοῦ λαϊκοῦ στοιχείου σ' ὅλα ἐκεῖνα τά ζητήματα πού κατ' οὐσίαν ἦταν καί μετά τούς Γενικούς Κανονισμούς στά χέρια τῶν Γερόντων τῆς πατριαρχικῆς Συνόδου.

Ἡ ἀρχιερατεία του στήν νευραλγική Μητρόπολη τῆς Θεσσαλονίκης (1874-1878), ὅπου ὁ νέος ἱεράρχης μέ τούς εὐστοχούς χειρισμούς του κατόρθωσε νά συμφιλιώσει τίς ἀντιθέσεις τῶν παραδοσιακῶν καί τῶν νεωτεριστῶν μέ τίς ὀξύτερες διαμάχες τους, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἀνεχώρησε ὁ προκάτοχός του Νεόφυτος, ἀποτελοῦσε γιά τίς ἀνερχόμενες κοινωνικές δυνάμεις τοῦ Γένους μας, ἐγγύηση τῶν προσδοκιῶν τους γιά τή νέα ἐποχή πού ἐκαλεῖτο νά ἐγκαινιάσει ὁ νέος Πατριάρχης.

Τό τέλος τοῦ 19ου αἰῶνα εἶναι μιὰ ἐποχή κοινωνικῶν ἀνακατατάξεων τοῦ Γένους μας στήν Ὀθωμανική αὐτοκρατορία, ὅπου οἱ νέοι κοινωνικοί φορεῖς διεκδικοῦσαν, πολλές φορές μέ ρήξεις, τήν συμμετοχή τους στήν κοινοτική διοίκηση μέ ἀποτέλεσμα νά συγκρούονται μέ τίς δυνάμεις πού κατεῖχαν τήν ἐξουσία.

Αὐτήν τήν πραγματικότητα πού ἐγκαινίαζε μιὰ ἄλλη ἐποχή, συνέλαβε δημιουργικά ὁ Ἰωακείμ καί μέ εὐστοχούς χειρισμούς συγκέρασε τίς ἀντιθέσεις τῆς ὀρθόδοξης ἑλληνικῆς κοινότητας στή Θεσσαλονίκη.

Τά πρῶτα δείγματα τῶν ἱκανοτήτων του πού συστοιχίζονταν μέ τίς ἀνάγκες τῆς ἐποχῆς καί τοῦ τόπου πού διακονοῦσε, ἔδειξε ὁ Ἰωακείμ καί κατά τήν ἀρχιερατεία του στή Βάρνα (1864-1874), τήν ὁποία σέ ἡλικία τριάντα ἐτῶν ἐκλεγόμενος Μητροπολίτης ἐστάλη νά ποιμάνει. Ἐκεῖ στή Βάρνα ἐργάστηκε μέ διάθεση συμφιλίωσης καί εἰρηνικῆς συνύπαρξης τῶν Ἑλλήνων καί Βουλγάρων χριστιανῶν τῆς Ἐπαρχίας του.

Γιά τούς παραπάνω λόγους στίς 4 Ὀκτωβρίου 1878 ὅταν συνήλθαν οἱ 12 ἀρχιερεῖς καί οἱ 57 λαϊκοί γιά νά καταρτίσουν

τό τριπρόσωπο τῆς πατριαρχικῆς ἐκλογῆς ὁ Ἰωακείμ ἔλαβε 60 ψήφους, 16 περισσότερους ἀπό τόν δεύτερο, στήν δέ ψηφοφορία πού ἀκολούθησε στό νάο ἐξελέγη παμψηφεί Οἰκουμενικός Πατριάρχης σέ ἡλικία σαράντα τεσσάρων χρόνων.

Στήν πρώτη του πατριαρχία ὁ νέος Πατριάρχης ἀνακαίνισε τόν πατριαρχικό Οἶκο, ὁ ὁποῖος διατηρήθηκε ὡς τήν πυρκαϊά τοῦ 1941, γιά νά ἀνοικοδομηθεῖ τό 1990, ἀνασύστησε τό τυπογραφεῖο καί ἄρχισε τήν ἐκδοση τῆς «*Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας*» ἵδρυσε σχολή ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς, ἀνακαίνισε τή Θεολογική Σχολή τῆς Χάλκης, οἰκοδόμησε τή Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, συνέστησε τή φιλανθρωπική καί φιλεκπαιδευτική Ἀδελφότητα, ἔστειλε στό ἐξωτερικό γιά σπουδές νέους κληρικούς καί τέλος προσπάθησε νά ἀναθεωρήσει τούς Γενικούς Κανονισμούς. Κατά τήν πρώτη του πατριαρχία ὁ Ἰωακείμ συνέλαβε τό ὄραμα τῆς ἐνότητας τοῦ Ὁρθόδοξου κόσμου. Εἶδε τήν ἀναγκαιότητα τῆς συνύπαρξης καί συνεργασίας ὄλων τῶν ὀρθοδόξων στό πλαίσιο μιᾶς ὀρθόδοξης κοινοπολιτείας, ὅπου ὁ Οἰκουμενικός Θρόνος θά εἶχε καθοριστικό ρόλο καί λόγο, γι' αὐτό καί δημιούργησε καλές σχέσεις μέ τούς Ρώσους, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων καί κατηγορήθηκε ὡς ρωσόφιλος, παρόλον πού στό Πατριαρχεῖο ὑπῆρξε πάντοτε μιά μερίδα ρωσόφιλων ἀρχιερέων. Οἱ παραδόσεις γιά τήν ἀπελευθέρωση τοῦ Γένους μας ἀπό τό ὁμόδοξο ξανθό Γένος τοῦ Βορρά, τά σχέδια τῆς Αἰκατερίνης τῆς Μεγάλης γιά ἐγκατάσταση τοῦ ἐγγοῦ τῆς Κωνσταντίνου στήν Κωνσταντινούπολη, ἦταν ἀναμενόμενο νά βρῆσκουν ἀπήχηση ὄχι μόνο στούς λαϊκούς καί τούς κατώτερους κληρικούς ἀλλά καί σέ πολλούς ἐκ τῶν ἀρχιερέων. Εἶναι δέ χαρακτηριστικό τό γεγονός ὅτι στήν Ἀθήνα, πρωτεύουσα τοῦ ἐλεύθερου κράτους ἦταν μεγάλη ἡ ἐπιρροή τῶν δυτικῶν δυνάμεων σέ ἀντίθεση μέ τήν Κωνσταντινούπολη καί τό Πατριαρχεῖο ὅπου ἡ Ρωσία ἀσκοῦσε πάντοτε σημαντική ἐπιρροή.

Στό τέλος τοῦ 1883 προέκυψε τό προνομιακό ζήτημα. Ἡ Πύλη προσπάθησε νά περιορίσει τά προνόμια πού εἶχαν ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἄλωσης οἱ Χριστιανοί.

Στήν προσπάθειά του νά ἀντιμετωπίσει τήν Πύλη ὁ Πατριάρχης παραιτήθηκε τρεῖς φορές. Στό διάστημα αὐτό εἶχε ἰδιωτικές ἐπαφές μέ τήν Πύλη, προκειμένου νά βρεθεῖ τρόπος διευθέτησης τῆς διαφορᾶς, μέ ἀποτέλεσμα νά κατηγορηθεῖ ἀπό μερίδα συνοδικῶν ἀρχιερέων ἀλλά καί ἀπό κάποιους δημοσιογράφους τῆς Πόλης μέ ἐπικεφαλῆς τόν ἀρχισυντάκτη τοῦ «*Νεολόγου*» Βουτυρά. Ἴσως βέβαια ἄν ἄφηναν τόν Ἰωακείμ νά διευθετοῦσε, ἔστω καί σέ ἰδιωτική κατ' ἀρχήν βάση, τό προνομιακό ζήτημα, ἡ Πύλη νά μήν ξαναδημιουργοῦσε προβλήματα τό 1890 ἐπί Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε'.

Ἡ διάσταση τοῦ Ἰωακείμ μέ τήν Πύλη, ἤλθε νά προστεθεῖ στίς τριβές του μέ τήν κυβέρνηση Τρικούπη, ἡ ὁποία ἀδυνατοῦσε νά κατανοήσῃ τόν εὐρύτερο, διορθόδοξο καί οἰκουμενικό χαρακτήρα πού ἤθελε γιά τό Πατριαρχεῖο ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ'.

Ὁ Τρικούπης ἐβλεπε τό Πατριαρχεῖο ὡς ὄργανο ἄσκησης τῆς ἀθηνοκεντρικῆς πολιτικῆς τῶν ἐλληνικῶν κυβερνήσεων, στούς ὁμογενεῖς μας τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, γι' αὐτό ζητοῦσε τόσο ἀπό τόν Πατριάρχη, ὅσο καί ἀπό τούς ἀρχιερεῖς νά δροῦν σ' ἓνα πλαίσιο ἀποδοχῆς τῶν ὑποδείξεων καί ἐντολῶν τῆς ἐλληνικῆς κυβέρνησης. Ἀντιμετώπιζε τούς ἱεράρχες περίπου ὡς προξένους, παραλλήλιζε δηλαδή ἡ κυβέρνηση τῆς Ἀθήνας τή θέση καί σχέση τῶν ἱεραρχῶν μέ ἐκείνη τῶν Ἑλλήνων προξένων.

Ἐξ αἰτίας τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος καί τῶν σχέσεών του μέ τήν ἐλληνική κυβέρνηση, ὁ Ἰωακείμ στίς 30 Μαρτίου 1884 παραιτήθηκε ὀριστικά ἀπό τόν Θρόνο. Ἡ ἀπόφαση τῆς παραίτησῆς του ἐνισχύθηκε ἀπό τή στάση τῶν ἀρχιερέων ἐκείνων πού μέ ἀντιπολιτευτική διάθεση, ἄσκησαν κριτική στό ἔργο του ἀλλά καί ἀπό τήν ἐφημερίδα «*Νεολόγος*» πού πολέμησε αὐτόν καί τό ἔργο του.

Ὁ Ἰωακείμ ἀγαπήθηκε μέχρι λατρείας ἀπό τούς ὁμογενεῖς μας καί μετὰ τό θάνατό του σέ πολλά εἰκονοστάσια τῆς Ἀνατολῆς τοποθετήθηκε ἡ φωτογραφία του.

Ἡ ἰσχυρή προσωπικότητά του, ἡ ἱκανότητα νά συλλαμβάνει, νά ἐπεξεργάζεται, νά δίνει λύση στά προβλήματα καί προοπτική στά θέματα πού ἀπασχολοῦσαν τήν ἐποχή του καί

τό Πατριαρχείο, ως έθναρχικό κέντρο του έξωελλαδικου έλλη-
νισμού, δημιούργησαν θαυμασμό προς τό πρόσωπο του Ίωα-
κείμ, σέ ένα μεγάλο μέρος των άρχιερέων, των ιερέων, των λο-
γάδων, των προυχόντων και του άπλου λαού. "Ολοι αυτοί που
αγάπησαν τό έργο και την προσφορά του Ίωακείμ αποτέλεσαν
τό Ίωακειμικό λεγόμενο κόμμα, ένω οι αντίπαλοι του Ίωα-
κείμ, μέ επικεφαλής τον Μητροπολίτη Χαλκηδόνας Γερμανό,
αποτελέσαν την αντίωακειμική παράταξη.

Ήπό τό 1884 ως τό 1901 έχουμε σκληρές διαμάχες μεταξύ
των δύο παρατάξεων. Κύριος στόχος των ίωακειμιστών, όπου
συναντούμε έπιφανείς εκπροσώπους των άστικων κυρίως δυ-
νάμεων που άσκούσαν στό τέλος του 19ου και στίς άρχές του
20ου αιώνα κυρίαρχο πνευματικό, πολιτιστικό και οικονομικό
ρόλο στην Ήθωμανική αυτοκρατορία, υπήρξε ή έπιστροφή του
Ίωακείμ στον Οίκουμενικό Θρόνο.

Ή αντίπαλη παράταξη, οι αντίωακειμιστές, μέ επικεφα-
λής τον Χαλκηδόνας Γερμανό προσπαθοΰσαν και κατόρθωναν
ως τό 1901 νά αποκλείουν την επανεκλογή του Ίωακείμ. Στην
παράταξη αυτή ήταν συστοιχισμένοι οι φορείς του Γεροντι-
σμού, οι όποιοι επεδίωκαν νά άσκουν τά έθναρχικά δικαιώμα-
τα του Πατριαρχείου, δηλαδή την εκκλησιαστική και πολιτική
έξουσία που διέθετε τό Πατριαρχείο από τά προνόμια του Μω-
άμεθ του Πορθητού, χωρίς την οΰσιαστική συμμετοχή του λαϊ-
κου στοιχείου. Ή αντίωακειμική παράταξη μπορεί νά παραλ-
ληλιστεί μέ την πεφωτισμένη δεσποτεία, των ευρωπαίων ήγε-
μόνων, της Αικατερίνης της Μεγάλης, της Μαρίας της Θηρε-
σίας, του Ίωσήφ της Αΰστρίας ή του Φρειδερίκου του Μεγάλου
της Πρωσίας, οι όποιοι έπρέσβευαν τό δόγμα «τά πάντα διά τον
λαόν άλλ' ουδέν διά του λαού». Μαζί βέβαια μέ τους φορείς του
Γεροντισμού είχαν συστοιχιστεί και έπιφανείς λαϊκοί, όπως ο
Στεφάνοβιτς, που αποδέχονταν τίς παραπάνω άπόψεις.

Ή διαμάχη των ίωακειμιστών και των αντίωακειμιστών
είχε βαθύτατη κοινωνική διάσταση. Ο Παΰλος Καρολίδης
γράφει ότι θέλησε «νά στηρίξη την επί του Θρόνου εμπέδωσιν έ-
πί του λαϊκου στοιχείου του εκπροσωπούμενου έν τῷ μικτῷ
συμβουλίῳ. Έντεϋθεν περιήλθεν οϋχ άπαξ εις προστριβάς σο-

βαράς πρὸς τὴν Ἱεραρχίαν». Ὁ δὲ Δημήτρης Μαυρόπουλος γράφει ὅτι: «ὁ ἀκμάζων ἔτι Γεροντισμός, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐκυβέρνων τὸν Θρόνον ὀλιγοστοὶ Γέροντες Συνοδικοί, ἐκυριάρχει καὶ οὐδὲν ἄνευ τῆς θελήσεως αὐτῶν ἐπετελεῖτο. Ἀπῆτειτο ὡς ἐκ τοῦτου ἡ παρουσία νέου Πατριάρχου, ἀποφασιστικοῦ, τολμηροῦ, ἐν ἐνὶ λόγῳ ρηξικελεύθου, μακρὰν δὲ τοῦ περιβάλλοντος τοῦ Φαναρίου ἐπὶ μακρὸν παραμείναντος». Καὶ ὁ Σπανοῦδης, ἀπὸ τοὺς δυναμικότερους ἐκφραστὲς τοῦ ἰωακειμισμού θά γράψει γιὰ τὴν πρώτη ἐκλογή τοῦ Ἰωακεῖμ στὸν Θρόνο «ἦταν τὸ πρῶτον κατὰ τοῦ γεροντισμοῦ πλήγμα καὶ ἡ πρώτη ἀφειρηθὴ νέας τῶν πραγμάτων ἐξελίξεως, πασιφανῶς πλέον ἐκδηλουμένης διὰ τοῦ μελανότριχος εἰσέτι καὶ εὐθυτενοῦς ἐκείνου Πατριάρχου».

Ἀπὸ τίς παραπάνω περιγραφές γίνεται κατανοητὴ ἡ κοινωνικὴ διάσταση πού εἶχε ἡ ἀντίθεση τῶν δύο παρατάξεων πού διαμορφώθηκαν στὸ Γένος μας τίς τελευταῖες δεκαετίες τῆς παραμονῆς του στίς προγονικὲς μας ἐστίες στὸν χῶρο τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας.

Εἶναι σαφέστατη ἡ διάθεση τῶν ἰσχυρῶν ἀστικῶν δυνάμεων τοῦ Γένους μας, τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν πραγματευτῶν, τῶν συντεχνιῶν καὶ τῶν συναφιῶν πού μαζί μὲ τὰ στρώματα τῶν μορφωμένων ζητοῦσαν μέσω τοῦ Ἰωακεῖμ νά ἐνισχύσουν καὶ νά κατοχυρώσουν τὴν παρέμβασή τους στίς διοικητικὲς δομές τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας πού βρῖσκονταν στήν δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου.

Οἱ ἀντιἰωακειμιστὲς μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Ἰωακεῖμ τοῦ Γ' ἐξέλεξαν Πατριάρχη τὸν Ἰωακεῖμ τὸν Δ' (1884-1886), τὸν Διονύσιο τὸν Ε' (1887-1891) καὶ τὸ Νεόφυτο τὸν Η' (1891-1894). Μετὰ τὴν παραίτηση τοῦ Νεοφύτου τοῦ Η', ἡ ὁποία ὑπῆρξε ἔργο τῶν ἰωακειμιστῶν πού κυριαρχοῦσαν στὸ ὄργανο τῶν Δύο Σωμάτων, ὅλοι περίμεναν τὴν ἐπανεκλογή τοῦ Ἰωακεῖμ στὸν πατριαρχικὸ θρόνο. Τὸ τριπρόσωπο καταρτίστηκε ἀπὸ τὸν Ἰωακεῖμ τὸν Γ', τὸν ἰωακειμικὸ Λέρου καὶ Καλύμνου Ἄνθιμο καὶ τὸν Δρυϊνουπόλεως Γρηγόριο. Οἱ ἀντιἰωακειμικοὶ ὁμοῦ συνοδικοί ἀρχιερεῖς ἐξέλεξαν πατριάρχη τὸν Ἄνθιμο τὸν Ζ' (1895-1897) μὲ 9 ψήφους, ἐνῶ ὁ Ἰωακεῖμ ἔλαβε μόνο 6.

Τόν Ἄνθιμο διεδέχθη, ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε' (1897-1901). Ἡ ἐκλογή τοῦ Κωνσταντίνου, πού διακρινόταν γιά τή σύνεση καί τή μετριοπάθειά του, ἦταν μιά ἀνάπαυλα στόν ἀγώνα τῶν ἰωακειμιστῶν. Τό Φεβρουάριο ὁμοῦ τοῦ 1901, μετά τήν ἐκλογή τοῦ Ἰωακείμ Φορόπουλου στή Μητρόπολη Μελενίκου, πνευματικοῦ ἀναστήματος τοῦ Ἰωακείμ, τά δεδομένα — πού ἐνισχύθηκαν μέ τίς ἐκλογές τῶν νέων μελῶν στά Δύο Σώματα, ὅπου ἀπό τά ὀκτώ μέλη τά πέντε ἀνήκαν στήν ἰωακειμική παράταξη — δήλωναν ὅτι ὁ Ἰωακείμ συντομότατα θά ἐπανήρχετο στόν θρόνο.

Ἡ πτώση τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ε', ὁ ὁποῖος κατά τόν Θυατείρων Γερμανό «*κατέχει διακεκριμένη θέσιν ὡς λόγιος καί ἀξιοπρεπής, ὡς εὐσεβής καί ἐνάρετος Ἱεράρχης*» ἦταν πλέον δεδομένη. Ὁ Ἰωακείμ θά ἄφηνε τόν Μυλοπόταμο τοῦ Ἁγίου Ὀρους ὅπου πέρασε τά περισσότερα ἔτη τῆς ἀπουσίας ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη.

Πράγματι στίς 25 Μαΐου 1901 ἐπανέρχεται στόν Οἰκουμενικό Θρόνο. Ὁ Ἰωακείμ κατά τή β' πατριαρχεία του κατανοεῖ ὅτι βρίσκεται μπροστά στή νέα ἐποχή τῆς ὄξυνσης τῶν ἐθνικιστικῶν διενέξεων στό χῶρο τῆς Βαλκανικῆς. Ἀντιλαμβάνεται ὅτι τό ὄραμα τῆς πρώτης του πατριαρχείας γιά συνύπαρξη τοῦ Ὀρθοδόξου κόσμου βρισκόταν σέ περίοδο ἱστορικῆς δοκιμασίας. Οἱ προσπάθειες τῆς βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας νά ἐπεκτείνει τή δράση της στό χῶρο τῆς Μακεδονίας, ἐκδιώκοντας μέ βιαιότητες τόν ἑλληνισμό ἀπό τά ἱστορικά του μακεδονικά κέντρα, τόν ἀναδεικνύουν σέ ἀθόρυβο πρωτοπόρο τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα. Γι' αὐτό ἀξιοποιεῖ τήν ὕφεση πού μετά τόν ἀτυχή πόλεμο τοῦ 1897 εἶχε ἐπέλθει στίς σχέσεις τῆς Ἀθήνας καί τῆς Πύλης, καί ἐπανδρώνει τή Μακεδονία μέ νέους ἀρχιερεῖς τῶν ὁποίων ἡ θρησκευτική συνείδηση ἦταν παράλληλα φορτισμένη ἀπό τό νεοελληνικό ἐθνικισμό.

Στέλνει τόν Χρυσόστομο Μητροπολίτη Δράμας (1902), τόν Γρηγόριο Μητροπολίτη Στρωμνίτης (1902), τόν Θεοδώρητο Μητροπολίτη Νευροκοπίου (1903), τόν Ἀλέξανδρο Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης (1903), τόν Ἰωακείμ Μητροπολίτη Πελαγονίας (1903), τόν Αἰμιλιανό Μητροπολίτη Γρεβενῶν (1908).

Οἱ ἀρχιερεῖς αὐτοί, ἀπόφοιτοι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης, πρὶν ξεκινήσουν τὴ δράση τους τὸ 1904 οἱ Παῦλος Μελάς καὶ Λάμπρος Κορομηλάς, προτοῦ δηλαδή τὸ ἐπίσημο ἑλληνικὸ κράτος ξεκινήσει τὸν Μακεδονικὸ ἀγώνα, ὑπῆρξαν μαζί μὲ τὸν Καστορίας Γερμανὸ Καραβαγγέλη καὶ τὸν Ἴωνα Δραγούμη, οἱ πρωτοπόροι τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνα. Κρατώντας τοὺς χριστιανοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τους πιστοὺς στό Πατριαρχεῖο τοὺς καθιστοῦσαν ταυτόχρονα καὶ μέλη τοῦ ἔθνικοῦ ἑλληνικοῦ συνόλου, ἐφ' ὅσον ὁ ὅρος ἐξαρχικός ταυτίστηκε μὲ τὸν Βούλγαρο καὶ ὁ ὅρος πατριαρχικός μὲ τὸν Ἕλληνα. Ὅταν τὸ 1908 ἡ Πύλη ζήτησε τὴν ἐκδίωξη τῶν μακεδονομάχων ἀρχιερέων ὁ Ἰωακεῖμ ἐπάνδρωσε μ' αὐτούς τὴ Μικρὰ Ἀσία, γιὰ νὰ στηρίξουν καὶ νὰ βοηθήσουν τὸν ἐκεῖ ἑλληνισμό.

Κατὰ τὴ β' πατριαρχεῖα του ὁ Ἰωακεῖμ ἴδρυσε ὄρφανοτροφεῖο ἀρρένων καὶ θηλέων, συμπλήρωσε τὸ νοσοκομεῖο τοῦ Μπαλουκλή, σπούδασε καὶ πάλι νέους κληρικούς, ἴδρυσε σχολὴ γλωσσῶν καὶ ἐμπορίου.

Κατὰ τὴν πατριαρχεῖα του αὐτὴ τὸν Ἰωακεῖμ ἀπασχόλησε τὸ ζήτημα τῶν ὀκτώ συνοδικῶν πού συνδέεται μὲ τὴν ἐκλογὴ τῶν τριῶν Μητροπολιτῶν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης. Τὸ 1880 ὁ Ἰωακεῖμ συνῆψε Σύμβαση μὲ τὴν αὐστριακὴ κυβέρνησι βάσει τῆς ὁποίας οἱ τρεῖς Μητροπολίτες τῶν παραπάνω ἐπαρχιῶν θὰ ὑπῆγοντο στό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Οἱ νέοι ὁμως ἀρχιερεῖς, σέ περίπτωσι χηρείας, θὰ ὀρίζονταν ἀπὸ τὸν αὐστριακὸ αὐτοκράτορα ὁ ὁποῖος θὰ κοινοποιοῦσε προηγουμένως τὰ ὀνόματα ἢ τὸ ὄνομα στό Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο. Ὑπῆρχε βέβαια ὁ κίνδυνος νὰ ὀρίζονται ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς πού ἦταν ρωμαιοκαθολικοί, μητροπολίτες προσκεῖμενοι στόν πάπα. Οἱ ὀρθόδοξοι τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης μὲ τὴ συγκατάθεσι τῆς αὐστριακῆς κυβέρνησις ἀναθεώρησαν τοὺς Γενικοὺς τους Κανονισμοὺς δέν τοὺς ἐπετράπη ὁμως ἡ ἀναθεώρησι τῶν διατάξεων πού ἀναφέρονταν στὴν ἐκλογὴ τῶν ἀρχιερέων τους. Οἱ ἀναθεωρηθέντες Γενικοὶ Κανονισμοὶ ἐστάλησαν στό Πατριαρχεῖο γιὰ ἐπικύρωσι, μὲ τὴν ἐπιθυμία τῶν ὀρθοδόξων τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης νὰ ὑποστηρίξει τὸ Πατριαρχεῖο τὴν ἀναθεώρησι τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχιερέων τους ὥστε νὰ

ἐκλέγονται καί αὐτοί ὅπως οἱ Μητροπολίτες τῆς Ὁθωμανικῆς ἐπικράτειας ἀπό τό Πατριαρχεῖο. Τίς ἀπόψεις τῶν Ὁρθοδόξων τῆς Βοσνίας - Ἑρζεγοβίνης ὑποστήριξαν ὀκτώ Συνοδικοί μέ ἐπικεφαλῆς τόν Ἐφέσου Ἰωακείμ, ἀντέδρασε ὁμοῦς ὁ Πατριάρχης προβλέποντας ὅτι ἀδυνατοῦσε νά πιέσει τήν αὐστριακή κυβέρνηση. Οἱ ὀκτώ Συνοδικοί ἔχοντας τήν πλειοψηφία τῆς Συνόδου καί ἐλπίζοντας ὅτι μπορούσαν νά ἀνατρέψουν τόν Ἰωακείμ στράφηκαν ἐναντίον του διά στόματος τοῦ Δυρραχίου Προκοπίου. Ὁ Πατριάρχης ἐξ αἰτίας τοῦ ὕφους καί τῶν σκληρῶν ἐκφράσεων τοῦ Προκοπίου δέν τόν κάλεσε στήν ἐπόμενη συνοδική συνεδρίαση, ἐνῶ οἱ ἑπτά συνοδικοί ζητοῦσαν τήν συμμετοχή του. Ὁ Πατριάρχης παρέμενε ἀνένδοτος μέ ἀποτέλεσμα οἱ ἑπτά Συνοδικοί μέ τόν Δυρραχίου νά συνεδριάξουν ἐκτός τῶν Πατριαρχείων. Μετά ἀπό δέκα μῆνες ὁ Ἰωακείμ μέ ἀπόφαση τῶν Δύο Σωμάτων (4 ἀρχιερεῖς καί 8 λαϊκοί) κάλεσε τούς ἐπόμενους κατά τό συνταγματικό συνοδικούς ἀρχιερεῖς κι ἔτσι τό ζήτημα ἔληξε μέ ἐπικράτηση τῶν πατριαρχικῶν ἀπόψεων.

Ὁ Ἰωακείμ εἶδε μέ περίσκεψη τό κίνημα τῶν Νεοτούρκων (1908), πού ζήτησε καί ἐπέβαλε στόν Σουλτάνο Χαμίτ τήν ἐφαρμογή τοῦ Συντάγματος. Παρόλον πού οἱ ἐθνότητες στήν Ὁθωμανική αὐτοκρατορία, οἱ Ἕλληνες, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἑβραῖοι, οἱ Τοῦρκοι, πανηγύριζαν γιά τήν ἐφαρμογή τοῦ Συντάγματος, καί οἱ λαοί τῆς Ὁθωμανικῆς αὐτοκρατορίας μέ ἐνθουσιώδη συλλαλητήρια ἐόρταζαν τήν παραχώρηση τοῦ Συντάγματος, ὁ Ἰωακείμ προεῖδε τίς διαθέσεις τοῦ νεοτουρκικοῦ κομιτάτου. Μέ τή διορατική του σκέψη κατανόησε ὅτι ἡ ἐφαρμογή τοῦ Συντάγματος θά ὀδηγοῦσε στή στράτευση τῶν Ἑλλήνων στόν Τουρκικό στρατό, στήν κατάρρηση τῶν προνομίων καί στήν τελική ἐπικράτηση τοῦ νεοτουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ.

Ὁ Πατριάρχης ἔβλεπε ὅτι τό νεοτουρκικό κομιτάτο θά γινόταν δυναμικός καί σκληρός ἐκφραστής τοῦ νεοτουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἔτσι οἱ διαθέσεις τοῦ περιορισμένου ἀριθμοῦ τῶν νεοτούρκων πού προσπαθοῦσαν μέσα ἀπό τή συνταγματική ἰσονομία νά δημιουργήσουν σ' ὅλους τούς λαούς τῆς αὐτοκρα-

τορίας τή συνείδηση τοῦ Ὀθωμανοῦ πολίτη θά ἀποτελοῦσαν, ὅπως κι ἔγινε, ἓνα ἀπλό εὐχολόγιο.

Δέν εἶναι τυχαία ἡ σύγκληση ἀπό τόν Πατριάρχη τῆς Ἐθνοσυνέλευσης, τήν 1η Σεπτεμβρίου 1910, τήν ἴδια ἀκριβῶς ἡμέρα πού συνεδρίαζε ἡ Ἑλληνική βουλή καί ἐπρόκειτο νά παρακαθήσουν σ' αὐτή οἱ Κρήτες βουλευτές, οἱ ὅποιοι ὁμως τελικά δέν παρακάθησαν. Παρά τίς ἀντιδράσεις καί τίς συλλήψεις ὁμογενῶν ἀπό τήν τουρκική κυβέρνηση, ὁ Ἰωακεῖμ στηριζόμενος στίς συνταγματικές διακηρύξεις γιά ἰσονομία καί ἰσοπολιτεία, συγκάλεσε τήν Ἐθνοσυνέλευση, ἡ ὁποία ἀποφάσισε νά ὀλοκληρώσει τίς ἐργασίες της μετά τήν ἀπελευθέρωση τῶν συλληφθέντων μελῶν της.

Τό ζήτημα τῶν 11 Συνοδικῶν Μητροπολιτῶν ἦταν ἓνα ἄλλο θέμα πού τάραξε τήν πατριαρχία τοῦ Ἰωακεῖμ. Τό 1910-11 μέ τήν ἀλλαγὴ τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων καί τήν ἀνάληψη καθηκόντων ἀπό τοὺς νέους, κατὰ τό συνταγμάτιο, συνοδικούς, ἐπρόκειτο νά ἀναλάβει συνοδικός ὁ ἐπικεφαλῆς τῶν ἀντιῶακειμικῶν Χαλκηδόνος Γερμανός.

Ὁ Πατριάρχης δέν προσκαλοῦσε τό Γερμανό στή Σύνοδο καί 11 ἀρχιερεῖς ἐναντιώνονταν στήν πατριαρχική ἀπόφαση, ζητώντας τήν πιστὴ τήρηση τοῦ συνταγματίου. Μετά ἀπό δέκα μῆνες ὁ Ἰωακεῖμ προσκάλεσε τό Γερμανό στή Σύνοδο, καί οἱ δύο ἀντίπαλοι ὄχι μόνο συνεργάστηκαν ἀρμονικά, ἀλλά ὁ Πατριάρχης σέ κάποιο ζήτημα ψήφισε ὑπέρ τῆς ἀθώωσης τοῦ Γερμανοῦ, ἀνοίγοντάς του ἔτσι τό δρόμο γιά νά τόν διαδεχθεῖ στήν πατριαρχία.

Ἡ ὀμαλή συνεργασία τοῦ Ἰωακεῖμ μέ τόν Γερμανό δέν εἶναι ἀνεξάρτητη ἀπό τήν κυφορούμενη νέα ἱστορική πραγματικότητα. Ὁ Γερμανός προσκαλεῖται στή Σύνοδο καί ἡ συμφιλίωση ἐπέρχεται λίγους μῆνες πρὶν ἀπὸ τήν ἔναρξη τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου.

Σύσσωμο τό ἔθνος, ἐνωμένο ἐτοιμάζεται νά πραγματώσει τό θαῦμα τῶν βαλκανικῶν πολέμων καί συμμαχώντας μέ τά ἄλλα βαλκανικά ἔθνη νά σπάσει τό φράγμα τῶν Τεμπῶν καί νά εἰσέλθει στή Μακεδονία καί τή Θράκη. Ἰωακειμιστές καί ἀντιῶακειμιστές, ἐκφραστὲς διαφορετικῶν κοινωνικῶν ἀπό-

ψεων, στόν ἐξωελλαδικό ἑλληνισμό, ἀντιπαρέρχονται τίς ἀντιθέσεις τους μπροστά στήν ἐθνική ἀναγκαιότητα. Λίγο πρίν, στήν Ἀθήνα, ὁ πρωθυπουργός Ἐλευθέριος Βενιζέλος, ὡς ἐκφραστής τῶν ὀραματισμῶν τοῦ κινήματος τοῦ Γουδί (1909), ἔχει πετύχει μιὰ εὐρύτερη κοινωνική συναίνεση.

Μιά προσέγγιση ἰωακειμισμού - ἀντιἰωακειμισμού καί βενιζελισμού - ἀντιβενιζελισμού, πού δημιουργεῖται κατά τόν α' παγκόσμιο πόλεμο, μᾶς ἐπιτρέπει νά θεωρήσομε ὅτι ὁ ἰωακειμισμός ὡς συγκεκριμένη κοινωνική ἔκφραση μέ τούς στόχους πού εἶδαμε ὅτι ἐπιδίωκε, προηγεῖται τοῦ βενιζελισμού. Δέν εἶναι τυχαῖο, ὅτι ἡ ἡμερησία «*Πρόοδος*» τῆς Κωνσταντινούπολης μέ τόν διευθυντή της Σπανούδη πού στηρίζει τόν Ἰωακείμ, γίνεται παράλληλα καί στή συνέχεια, ὁ ἐκεῖ ἔκφραστής τῶν ἀπόψεων τοῦ βενιζελισμού. Ἐπίσης ὁ ἰωακειμιστής ἐπίσκοπος Ρεθύμνης Διονύσιος ὑπῆρξε στενός συνεργάτης τοῦ Βενιζέλου στήν Κρητική Πολιτεία μαζί μέ τούς Πέτρας Τίτο καί Ἱεροσητείας Ἀμβρόσιο πού ἐκφράζονται μέ θαυμασμό γιά τόν Ἰωακείμ σέ ἐπιστολές τους λίγο μετά τό θάνατό του. Ἀναφέρω ὅμως καί τόν ἀκραιφνή ἰωακειμιστή Ἀθηναγόρα Ἐλευθερίου, πρωτοσύγκελλο τοῦ Πατριαρχείου, τόν μετέπειτα Παραμυθίας, ὁ ὁποῖος κινήθηκε πάντοτε στόν ἀντιβενιζελικό χῶρο. Ὡς ἐκ τούτου ὑπάρχει βέβαια στενή σχέση μεταξύ ἰωακειμισμού καί βενιζελισμού, ἀλλά τό εὖρος τοῦ πρώτου δέν πρέπει νά θεωρήσομε ὅτι ταυτίζεται μέ τόν δεύτερο.

Ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ' μετά ἀπό πατριαρχία δεκαεπτὰ περίπου ἐτῶν (1878-1884) καί (1901-1912), ἐξεδήμησε στίς 13 Νοεμβρίου 1912.

Ἐπῆρξε ἕνας ἀπό τούς μεγαλύτερους Πατριάρχες. Ἐργάστηκε μέ ζῆλο καί ἀφοσίωση. Τόν διέκρινε ρεαλισμός καί διορατικότητα. Γι' αὐτό κατανόησε τό πνεῦμα καί τά προβλήματα τῶν ἐποχῶν πού πατριάρχευσε. Εἶναι ἀπό τούς λίγους μετά τήν ἄλωση Πατριάρχες πού ἔζησε τό μεταίχμιο κοσμογονικῶν ἀλλαγῶν. Καί στίς δύο του πατριαρχίες γνώρισε τή μεγίστη ἀκμὴ τῶν ὁμογενῶν μας στήν Ὄθωμανική αὐτοκρατορία καί κατά τή δεύτερη πατριαρχία του εἶδε τήν Πύλη νά καταρρέει καί τό Ἑλληνικό κράτος μέ τά ἄλλα Βαλκανικά κράτη νά ὀδεύουν πρὸς τήν ὀλοκλήρωση τῶν ἐθνικῶν τους ὀραματισμῶν.

Ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή στό Φανάρι.